

rike in morda iz naših socijalističnih listov. Tu pa tam je ta tekst okrašen tudi s poetičnimi arabeskami takegale okusa: „njeno ime se mu nanovo ponavlja, z mišlimi ga (ime) stiska k sebi in tako tke z njim pajčolan, ki se spušča med njim in domom, da je na oni strani le meglen obris vsega do sedaj njegovega...“

„Nasedli brod“ je medel in neodločen poizkus v socialno smer. Ni sicer tako naiven kakor na primer kak Finžgarjev „Iz modernega sveta“, ki pa je kajpada nastal pred davnim, davnim časom in ki je resnično pomenil revolucionaren poskus. Vendar v socialni smeri Seliškarjevo delo ni pomemben korak naprej. Umetniško je nezadosten kakor oni. Spričo tega ni niti v našem siromašnem romanopisju važna novost.

Josip Vidmar.

Iz tujih literatur in revij

Nova mladina. — Predvojna evropska mladina je bila v svojih najizbranejših zastopnikih, v svoji eliti, nacionalno ali socialno revolucionarna. Ta mladina je bila med vojno po večini sestreljena na vseh frontah sveta, pobita in poteptana, klavrno žrtvovana za nacionalistične in gospodarske imperializme evropskih narodov. Dva — tri zastopnike predvojne mladine, ki je imela za svoj cilj nacionalno revolucionarno akcijo, je očrtal pri nas Juš Kozak v svoji „Celici“. Tudi ta dva prava in resnična zastopnika najboljše naše mladine onega časa sta padla kot žrtvi v vojni, o kateri so domnevali misleči evropski duhovi, da je zadnja, v kateri so se trli nacionalni interesi posameznih narodov in držav, tembolj, ker je razpadla tako nenaravno zgrajena tvorba raznolikih narodov, kakor je bila avstrogrska monarhija in se je zrušil tako nemogoč absolutistični sistem, kakršnega je predstavljala caristična Rusija. Po vojni, tako so domnevali, bo vstala nova mladina, prosta imperijalističnih teženj in tesnih, razvoj zavirajočih individualističnih vezi, ne več revolucionarno rušiteljska v nacionalističnem smislu, temveč konstruktivna v socialnem pomenu. Nova mladina novega etosa, socialnega in nacionalnega, stvariteljica novega, poštenjšega družabnega reda, odklanjajoč pogubna gesla predvojne preteklosti.

To pa se ni zgodilo. Izkazalo se je, da je bil nacionalni in gospodarski individualizem v zapadni Evropi pregloboko zakoreninjen, da bi ga mogla likvidirati svetovna vojna. Očividno bo treba še novih silnih pretresov, preden se bodo zapadno-evropski narodi osvestili samih sebe ter pričeli radikalno in brez kompromisov iskati leka svojemu ozdravljenju. In tako traja velika vojna, borba preteklosti z bodočnostjo, dalje, še danes v navideznem miru, in ji v doglednosti še ni videti konca. Mrzlično oboroževanje evropskih narodov po eni strani, priprave za nov pokolj, etatistični nacionalizem v svojih najodvratnejših imperijalističnih ciljih in oblikah kakor so fašizem, hitlerijanizem in podobno, po drugi strani pa nezajezljiv socialni razkroj in katastrofalna nezaposlenost najširših plasti evropskih narodov.

V tem kaosu stoji današnja evropska mladina brez pravega kompasa, brez varne orientacije, brez notnih teženj in ciljev. Razklana po večini med radikalnim nacionalizmom in radikalnim marksizmom, med napol odmrlo preteklostjo in doktrino bodočnosti (ideja demokracije ima le malo pristašev) — ne more nuditi močnemu psihološko ostro začrtanega obraza, notranje notne slike, najsi izstopajo morda kakí posamezniki še tako ostro in vidno iz nje. Celotna slika je motna, neizdelana, nereliefna. Ker ne deluje v tej mladini složna in notno usmerjena

volja, je njena udarna sila manjša nego bi morala biti in njena tehtnost pri oblikovanju novega sveta neznatnejša nego bi lahko bila.

Tako ta mladina ni in ne more biti konstruktivna in je še danes močnejša v podiranju starega nego v aktivnem zidanju novega. Nji manjka torišča v tej stari, s svojo preteklostjo tako silno obteženi Evropi, da bi mogla izoblikovati v življenje to, kar nosi v svoji slutnji in zavesti kot nujno in neizbežno zahtevo časa. To zahtevo občuti sicer z vso ostrostjo in najsi nosi v svojih najboljših zastopnikih vse klice in zarodke novodobnega človeka, nam v svoji celoti vendarle ne nudi podobe resnično nove mladine, zmožne, da bi sama iz sebe ustvarila svetu novo obličje. In kakor čas v svojih gospodarskih osnovah šele dozoreva, tako dozoreva počasi in mukoma tudi v svojih duhovnih temeljih. Vse kaže, da je samo v temeljitem preustroju človeške družbe šele mogoča neka preobrazba človeka samega.

To nam nazorno potrjuje tudi slika današnje ruske mladine, kakor jo je z veliko simpatijo in z nič manjšim kriticizmom opisal mladi Nemeč Klaus Mehnert v svoji knjigi „Die Jugend in Sowjet-Russland“.* To je najenotnejša slika socialno najkonstruktivnejše sodobne mladine na svetu. To je navzlic vsem svojim nedostatom in nujnim idejnim ožinam res v nekem pomenu nova mladina, ki pa je odrasla seveda v docela drugem ozračju in v drugem idejnem svetu nego njena zapadno-evropska vrstnica. Neobtežena s preteklostjo in njenimi predsodki, ne podlega več v toliki meri tistim „naravnim“ in „večnim“ vezem, ki snujejo v mladem evropskem človeku še danes s takšno elementarnostjo, in zato tudi lažje in odoljiveje prenaša vse nepojmljive in nečloveške napore in žrtve, ki jih terjata od nje zahteva časa in eden najsmelejših in najvratolomnejših družabnih poizkusov v svetovni zgodovini. To mladino vodi, krepi in bodri njena visoka in neomajna, naravnost fanatična vera v svoje poslanstvo, naravnost religiozna prešinjnost z idejo, brezobzirna in brezkompromisna predanost svoji nalogi, stati na čelu vseh borcev pri preustvarjenju sveta iz nesomerno razredno urejene družbe v brezrazredno občestvo vseh tvornih in delavnih ljudi.

Izhodišče Mehnertove knjige so Stalinove besede l. 1931., ko je dejal: »Realnost našega produkcijskega načrta so milijoni delavnih ljudi, ki ustvarjajo novo življenje. Realnost našega programa so živi ljudje...« Kriterij družbe je človek, Kriterij nove socialistične družbe je socialistični človek. Kako in v čem se razodeva ta socialistični človek v sodobni ruski mladini, o kateri je dejal Lenin, da bo v nasprotju s starejšo generacijo sama doživela komunizem? se vprašuje Mehnert in nam slika to mladino ali pravzaprav njeno elito (ki tvori tudi v Rusiji seveda komaj kako desetino vse mladine) kot merilo in reprezentanta novega človeka po nje obrazu in bistvu, nje odnošaju do države, do dela in življenja, po njenih nazorih o morali in duhovnih dobrinah.

Kakšen je mladi ruski človek? Njegove glavne osnove, njegovo požrtvovalnost in pripravljenost za zadnjo žrtev, njegovo brezpogojno predanost svoji nalogi, slepo vero in zaupanje v idejo smo opisali že zgoraj. Tej ideji, ki mu je summa ratio, podreja vse svoje zunanje in notranje življenje, svoje telesno udobje in svojo duševno prostost, svobodo misli in nazorov; to žrtev prinaša iz svoje globoke vere in prepričanja, da je šele v dejansko ustvarjeni, na živem in tvornem občestvu sloneči družbi, v kateri pojem države izgine, zajamčena posamezniku tista najvišja svoboda, ki je za človeka mogoča na zemlji. Ena najosnovnejših potez

* S. Fischer Verlag, Berlin, 1932.

ruske mladine je mimo tega njena ozka vezanost s celokupnostjo, predvsem pa globoka zavest lastne odgovornosti za državo, ki jo smatra za svojo lastno.

Današnji mladi ruski človek je seveda delavec. Delavec je kmet in vojak, študent in tehnik, inteligent in inženier, ki so ga tovariši iz obrata poslali na visoko šolo, da se ji tam še nadalje izobrazijo in da se nato vrne v obrat kot tovariš med tovariše samo kot nekoliko važnejši člen v skupni verigi. Ker je nadalje danes vse rusko življenje podobno eni sami ogromni kasarni in je vse delo razdeljeno na same fronte, je vsak mladi ruski človek, vsak komsomolec, tudi vojak, vojak na fronti industrije, na fronti ljudske izobrazbe itd. Komsomolec je stal v ospredju petletke, ko je otvorila borbo človeka za uveljavljenje sistema, za gospodarski, kulturni in civilizatorični dvig zemlje.

Vse to slika Mehnert zelo nazorno in ilustrativno, s številnimi primeri, v prvih dveh tretjinah svoje knjige. S sijajno plastičnostjo opisuje težave, ki se stavljajo sistemu po robu pri kolektivizaciji zemlje, naravnost genljiva so prizadevanja mladih idealistov za ustvaritev idealnih komun, heroične so borbe komsomolskih udarnikov pri odpravljanju nedostatkov v raznih industrijskih panogah. Naivno za današnji evropski okus je pojmovanje knjige in literature ter gledališča kot propagandnega sredstva, dasi žanje prav s svojim vzorno izvajanjem in vzgledno obiskovanim gledališčem sistem svoj največji propagandni uspeh, čudno njegovo pojmovanje kulture — toda vse to je življenje, so začetniške porodne bolečine, je čvrsta, bodra in véasih naravnost junaška borba za preoblikovanje oblik.

Kar pa je neprimerno važnejše, usodnejše in dalekosežnejše, so vprašanja, ki se jih dotika Mehnert v zadnji tretjini svoje knjige, vprašanja, ki posegajo v človeško naturo samo, v njeno bistvo in njen ustroj. Kajti sistem se da nadomestiti z drugim, nepismenost odpraviti, zemlja industrializirati in celó kolektivizirati — ali pa se da spremeniti tudi človek — „mladina in njeni odnošaji do sveta okrog nje — torej do družbe, do lastnine, do drugega spola, do kulture?“ kakor pravilno vprašuje Mehnert in odgovarja samo provizorno, češ, da vse to za mladega ruskega človeka danes ni tolike važnosti, ker se nahaja zemlja v izjemnem obsednem stanju in vseobčem pomanjkanju kot nujni posledici tega stanja. Pač pa, da nastaja iz problema individuuma in kolektiva problem elite in množice, problem nove aristokracije... Jasno je, da s tem pisec vprašanju samemu ni segel do jedra. Tako so ostala ta najbistvenejša vprašanja (religija po Mehnertu za večino ruske mladine ni nikak problem več — ali pa je tudi nikoli več ne bo?) odprta in nerešena ter čakajo rešitve v bodočih desetletjih, ali pa morda tudi več nego desetletjih. Zakaj vse je odvisno od človeka in žive preobrazujoče sile ideje. Ta mladina utira ideji šele prve stopinje.

In tako ostane čitatelju ob sklepu knjige, ki sicer tako instruktivno in intinno osvetljuje en sektor današnjega ruskega življenja, kakor ji še nisem bral podobne, isti vtis, kakor ga je imel pisec sam, ki je že uvodoma dejal, da ni „ne pro ne contra sovjetski uniji, ne za ne proti boljševizmu, pač pa zelo odločno za Nemčijo“, da premišlja o ideji, o njeni življenjski možnosti in nemožnosti, in pa o svoji lastni zemlji. In vidi: da je pač moči idejo skrbno in umno presaditi, nikdar pa je ne na slepo in mehanično prenesti in prevzeti, da sta klima in podnebje, zgodovina in tradicija važna tudi za idejno in ne samo za vegetabilno življenje. Da se mora vsaka politična akcija, ako naj bo življenjsko plodna in uspešna, po svoji metodi in taktiki prilagoditi zemlji in njenim posebnostim, koder naj se uveljavi. In vidi še: da nosilci, oznanjevalci in razširjevalci novih idej nikoli niso samo taktiki, ki se umejo situaciji spretno prilagoditi, umno in gladko

lavirati ter sklepati navidezne kompromise, marveč da so to predvsem etično visoko stoječi, nravstveno neoporečni, tudi za zadnjo žrtev pripravljeni duhovi.

In vidi končno: da stoji danes vsa Rusija v eni najtežjih in najusodnejših borb, ki pa v razliki z vsemi prejšnjimi vojnami ni destruktivnega, marveč konstruktivnega značaja. Da je v tej vojni njen najjačji in najkonstruktivnejši sobornik njena mladina, ki išče res novih, neizhojenih potov v razliki z drugo avantgardistično evropsko mladino fašističnega in nacionalno-socialističnega značaja, ki hodi samo navidezno po nekih novih, v resnici pa že prav zelo izhojenih, le da po vojni nekoliko radikalnejših stezah.

Fran Albrecht.

Sovjetska literatura na novih potih. — V prvi številki letošnjega letnika „Slawische Rundschau“, poroča Vl. Tukalevskij o najnovejši smeri, v katero naj bi po sklepu Izvršilnega odbora komunistične stranke z dne 23. aprila 1932 krenila vsa literarna in umetniška produkcija v sovjetski Rusiji.

Značaj in smer sovjetske literature nista vedno enaka, marveč se pojmovanje literature in umetnosti neprestano spreminja hkratu s spremembami notranje revolucionarne politike. „Sovjetska literatura stoji v odvisnostnem razmerju z vsakokratnim revolucijskim razdobjem, ki ga dežela preživlja.“ Na splošno bi mogli reči, da se sovjeti po eni strani živo zavedajo ogromnega vpliva literature na ljudske množice in predvsem na doraščajočo komunistično mladino, zaradi česar naj literatura — udarno in idejno — služi revoluciji, naj bo sestaven del propagande, ki naj aktivno pomaga uresničiti novi družbeni red. Po drugi strani pa se tudi sovjetom začenja svitati, da prezelezna discipliniranost literature in preozko omejevanje umetniškega ustvarjanja v zgolj propagandne svrhe vodi in mora voditi končno do shiranja kakršnekoli literarne produkcije; zato v pojmovanju literature in njenih nalog v zadnjih petih letih toliko različnih mnenj in nazorov, toliko poskusov, naredb, smernic in preklicev teh naredb in smernic.

Smotrna in brezkompromisna proletarizacija literature se je v sovjetski Rusiji pričela približno s prvim kongresom RAPPa v maju 1928 ter dosegla višek leta 1932. „Literatura“, glasilo Akademije znanosti, je leta 1931 v prvi številki prinesla načelni članek, v katerem stoji: „V literaturi vidimo pomagalo, ki naj doprinese k socialistični zgradnji... umetniška literatura mora s svojimi podobami bralcu pomagati, da se vživi v svoje okolje.“ Glasila marksistične kritike, kakor „Na literaturnom postu“ ali „Literaturnaja gazeta“ pa so še odločneje in ostreje poudarila naloge sovjetske literature in njeno tesno povezanost z vsem ostalim političnim življenjem dežele. Vsa ta glasila so izjavljala, „da je sprejemljivo le ustvarjanje proletarskih pisateljev, ki so včlanjeni v leningrajskem (LAPP), moskovskem (MAPP), ruskem (RAPP) in sovjetskem združenju (VOAPP) proletarskih pisateljev. Po mnenju teh glasil morejo le-ti pisatelji, ki točno sledo navodilom svojih organizacij, najbolje uresničiti želje komunistične stranke.“

S takimi in podobnimi izjavami in zahtevami, ki so iz teoretičnih revij v še mnogo ostrejših oblikah zašle v dnevno časopisje, je bila načelno ustvarjena podlaga za monopol v literaturi. Le pisatelj, ki pripada eni izmed navedenih organizacij, je pravi proletarski pisatelj; vse druge je treba ožigosati kot „sovražnike“ in jih zatreti s kakršnimikoli sredstvi. V 240. številki je „Pravda“ leta 1931 pozivala „k boljševisko nespravljivi borbi z ustvarjanjem neproletarskih pisateljev“ in „k borbi s tujimi vplivi v proletarski literaturi sami.“ „Tudi teoretične revije so začele ubirati vedno ostrejšje strune. Tako so na primer obdžili zgoraj omenjeno revijo „Literaturo“ oportunistima in akademizma le zato, ker je delala razliko med pojmom kritika in literarna zgodovina. Iz istega razloga je napadla „Proletarskaja

literatura“, glasilo VOAPPa Lunačarskega, odgovornega urednika imenovanega akademskega glasila“.

Ta borba za monopolizacijo literature je polagoma zajela vso rusko literaturo in dovedla „k hegemoniji proletarskih pisateljev in njihovega ustvarjanja na celokupnem ozemlju USSR.“ Ta borba navedenih proletarskih pisateljskih udruženj se je pričela, kakor že omenjeno v letih 1928/29 „z običajnim razpravljanjem o ustvarjanju posameznih pisateljev. Na vse to so se navezala obširnejša razkravljanja o vprašanih kritike; sledila so predavanja in razpravljanja o vprašanih literarne metodologije. Pomanjkanje metodoloških del o marksistični literarni zgodovini je dovedlo do podrobnejšega proučevanja literarno kritičnih nazorov Plehanova. Toda Plehanova so kmalu „razkrinkali“ in malo nato je ista usoda doletela literarne kritike Pereverzeva, Voronskega, Deborina, teoretike formalizma in druge. Od kritike so prešli k vprašanju svetovnega nazora in razpravljanje se je spremenilo v pretresanje vprašanj marksistične filozofije.“

Vzporedno s pretresanjem in premlevanjem teoretičnih in načelnih vprašanj o ustvarjanju, o možnostih strogo marksistične kritike, literarne zgodovine in umetnosti, ki ni dovedlo do izrazitih in jasnih zaključkov, pa je šla praktična akcija za ustvaritev proletarske literature. To praktično akcijo so vodila društva proletarskih pisateljev RAPP, LAPP in druga. „Proletarskega pisatelja, ki je po mnenju vodstva RAPPa zagrešil napako, so nemudoma in od vseh strani silovito napadli in zdelali. Ni minil teden, da bi se ta ali oni znani pisatelj ne bil javno obtožil in skrušeno priznal, „da kaj takega ne bo zagrešil nikoli več“. Vodilna literarni glasila so klicala vedno glasneje: „Konec z apolitično in nevtralno literaturo!“ „Literatura in kritika morata biti strankarska“. Nezmožljivost RAPPa je postala dogma. Pisatelj poslej ni bil dolžan, zagovarjati se le za to, kar je napisal, marveč tudi za ono, česar ni napisal. Obtožbe zaradi prestopkov na levo ali na desno, h kulakom ali v meščanstvo, so bile tako pogoste, da celo pravi proletarski pisatelj ni več vedel, kako naj se jim izmakne. Lunačarskij je opisal v „Izvestjih“ (1932, šte. 262), koliko truda in težav je takrat imel, če je hotel dobiti članek o tej ali oni stvari: vsakdo je trepetal, da ga ne bi obtožili tega ali onega prestopka. Če je pisatelj objavil prvi del romana, so ga takoj pograbila glasila RAPPa in zabičala avtorju, kako mora napisati drugi del, da bo ustregel nazorom RAPPa in potrebam socialistične zgradnje.“

Tedaj se je zgodilo, „kar se vedno zgodi, če se določena skupina ljudi zapre pred svetom in splošnosti diktatorsko vsili svojo voljo: nastopil je notranji razkroj. Organizacije proletarskih pisateljev so se preživele in zbudile nevoljo najširših literarnih krogov. Val nevolje se je dvignil zlasti proti glavnim urednikom proletarskih glasil: L. Averbachu („Na literarnem postu“), Selivanovskemu („Literarnaja gazeta“), Libidinskemu („Rezec“), Čumandrinu („Leningrad“) in drugim.“

Ta splošna nerazpoloženost in nezadovoljnost z literarno diktatorstvo društev proletarskih pisateljev in njihovih glasil sta zadobili viden izraz v sklepu Izvršilnega odbora komunistične stranke, ki je 23. aprila 1932 sklenil preosnovati literarna in umetniška društva ter razpustil RAPP, VOAPP in vse podobne organizacije. S tem sklepom je bilo konec ozkosrčnega diktatorskega razdobja v sovjetski literaturi, ki se je pričelo v letih 1928/29. Sklep Izvršilnega odbora „trdi, da so bile osnove razpuščenih organizacij preozkosrčne“, in jim očita, da „so ovirale polet umetniškega ustvarjanja“. Na mesto razpuščenih organizacij naj bi se v smislu tega sklepa ustanovila enotna zveza sovjetskih pisateljev, ki naj bi se ji priključila komunistična frakcija. Strankarsko neopredeljeni pisatelji so ta sklep pozdravili

z velikanskim veseljem. Moskovska zveza pisateljev, ki so jo člani RAPPa psovali z „Noetovo barko“, je odposlala Izvršilnemu odboru komunistične stranke soglasno sklenjeno pozdravno pismo, v katerem poudarja, da je v življenju sovjetske literature napočila nova doba. Na pisateljskih zborovanjih v Moskvi in Leningradu so ugotavljali, da je minil „včerajšnji dan“, da „je pisatelj zopet vrnjen literaturi.“

Od dneva tega sklepa Izvršilnega odbora komunistične stranke in od ustanovitve novega organizacijskega odbora pod častnim predsedstvom M. Gorkega je preteklo še premalo časa, da bi bilo mogoče pregledati in presoditi učinke te dobe v sovjetski literaturi. Za enkrat je le mogoče ugotoviti, da je večina literarnih revij osvežila krog svojih sotrudnikov in pritegnila pisatelje, ki so bili še pred kratkim razkričani kot „razredni sovražniki“ in niso smeli javno nastopati. Izšli so romani Šolohova, Piljnjaka, Forša, Leonova, Katajeva, Tihonova in drugih. Literarna glasila skrbe zdaj za delovne razmere pisateljev, za izboljšanje njihovega življenjskega položaja. Prenehale so gonje in ščuvanja na posamezne pisatelje, nekateri izmed doslej preganjenih pisateljev (Čukovskij, Zamjatin, Šklovskij) so doživeli zadoščenje in vspostavljenje celo v „Literarnaji gazeti“. Prenehala so prerekanja in razpravljanja. „Literarnaja gazeta“, ki je bila doslej od sile radikalna, priporoča sedaj sovjetskemu pisatelju, naj pozabi vse prerekanje in razpravljanje, naj gleda življenje, kakršno je, in naj „ne žonglira sveti dialektiki v čast in slavo s citati za to ali ono tezo ali proti njej.“

„Neutajljivo je sovjetska literatura nastopila novo razvojno dobo. Vendar so smeri, ki jih je odlok komunistične stranke hotel odstraniti, še vedno zelo žive. Še vedno se pojavljajo v časopisih vesti, ki zahtevajo vzpostavitev organizacij, kakršne so bile RAPP in podobne... Vsa ta nesoglasja in nasprotstva pa pričajo o razgibanosti sovjetske literature, v kateri neprestano vre in ki si nenehljivo išče novih poti.“

S. Le ben.

Kronika

Novi vidiki literarne zgodovine. V neki ljudski šoli na deželi so brali Prešernovo pesem. Ko so jo prebrali, je učitelj vprašal po splošno priznanih pedagoških pravilih:

„Otroci, ali veste, kdo je Prešeren?“

Večina otrok je molčala. Nekdo je dvignil roko in rekel:

„Prešeren je pesnik.“

„Dobro,“ je rekel učitelj, „toda Prešeren ni samo navaden pesnik, Prešeren je največji pesnik Dravske banovine.“

Pa povejte, če ni srečna mladina, ki ima take vzgojitelje!

Mi, ki smo se učili še po starem, smo rekli: „Prešeren je največji slovenski pesnik“, ali: „Prešeren je največji pesnik slovenskega naroda“.

O, kako slabo so nas učili! Ni čuda, da se ne najdemo v naš čas. Še vedno živimo v prepričanju, da je Prešeren največji slovenski pesnik, ko pa to že zdavnaj ni več res, saj ve danes že učenček ljudske šole, da je Prešeren največji pesnik Dravske banovine.

*

Z ozirom na to epohalno dognanje v naši literarni zgodovini, bi predlagal, da naši literarni zgodovinarji čim prej, — dokler ne bo prepozno — popravijo svojo zmoto in obdelajo našo preteklost po novih sodobnejših načelih.

N. pr. takole: „Brižiński rokopis iz desetega stoletja je prvi rokopis v dravskem narečju. Trubar in reformacija v Dravski banovini. Valentin Vodnik — prvi